

TÜRKİYE EKONOMİSİNE BAKIŞ EKONOMİYE GÜVEN VE BEKLENTİLER ANKETİ

Yrd. Doç. Dr. Binhan Elif YILMAZ

Dr. Murat ÇAK

Arş. Gör. Murat ŞEKER

İSMMMOMO Yayın No 101

Kapak Tasarım ve Uygulama: Evren Günay

Baskı ve Cilt

MART MATBAACILIK SANATLARI TİC. VE SAN. LİMİTED ŞİRKETİ

Mart Plaza, Merkez Mahallesi, Ceylan Sokak No: 24 Nurtepe/Kağıthane/İSTANBUL

Telefon: (0212) 321 23 00 (pbx) Faks: (0212) 295 11 07

İSMMMOMO

Kurtuluş Caddesi No: 152 Şişli/İSTANBUL

Telefon: 0212 315 84 00 E-Mail: ismmmo@ismmmo.org.tr

www.istanbulsmmmmodasi.org.tr

(Yayımda Kataloglama Bilgisi)

Yılmaz, Binhan Elif

Türkiye ekonomisine bakış-ekonomiye güven ve beklentiler./Binhan Elif Yılmaz,

Murat Çak, Murat Şeker.-İstanbul: İSMMMOMO, 2008

148 s.; 29sm.- (İSMMMOMO Yayınları;101)

ISBN: 978-975-555-146-3

I. Çak, Murat II. Şeker, Murat 1. Türkiye - Ekonomik Durum 2. Ekonomi -- Türkiye

330.9561

Sunuş

Türkiye ekonomisinin gelişme potansiyelini belirleyici faktörler olarak büyüme performansı, bütçe gelir ve gider gerçekleştirmeleri, döviz kurlarındaki dalgalanma, iç talebin yapısı, milli paranın değerlendirilme süreci ve reel faizlerin düzeyi, yurtdışı kaynak girişi, borçluluk düzeyi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının seyrinin sürekli olarak izlenmesi gerekmektedir. İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası (İSMMM) da, Türkiye ekonomisine ilişkin makro gelişmeleri ve beklentileri bir arada sunmayı hedefleyerek yayınlamakta olduğu bilimsel raporlara bir yenisini daha eklemiştir.

İSMMM, ekonominin unsurlarını toplum adına denetleyen, Türk muhasebe mesleğinin üyelerini ülkemizde ve uluslararası düzeyde saygın bir konuma getirmeyi vizyon edinen ve ekonomide araştıran, bilgi üreten öncü bir kurum olarak, gerek dünya gerekse ülkemiz gündemindeki ekonomik ve siyasi gelişmeleri izlemeyi ve kamuoyunu bilgilendirmeyi görev bilmektedir. Bu çerçevede Odamız yayına hazırladığı Türkiye Ekonomisine Bakış – Ekonomiye Güven ve Beklentiler Anketi çalışması kapsamında Türkiye'nin ekonomik ve mali görünümünü uluslararası karşılaştırmalarla birlikte kamuoyuna sunmakta ve beklenti anketlerinin bulgularıyla ekonomi alanında karar alıcılara önerilerde bulunmaktadır.

Elinizdeki bu çalışma, üç ana başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak 2007 yılında Türkiye ekonomisinin görünümünün tespiti amacıyla büyüme, istihdam, fiyat hareketleri, dış ticaret, bütçe giderleri, bütçe gelirleri ve borçlanma yapısına ilişkin görünüm seçilmiş ülkeler bazında karşılaştırmalı olarak gözler önüne serilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde 2008 yılına ışık tutması amacıyla öngörülerin saptanması için Beklenti Anketi hazırlanmakta ve Güven Endeksi oluşturulmaktadır. Ekonomiye Güven ve Beklentiler Anketi ile büyüme hızı, cari işlemler dengesi, faiz oranları, TÜFE, İMKB 100 Endeksi ve döviz kurlarına ilişkin alanında uzman 148 gönüllü katılımcının tahminleri alınarak hem 2007 yılı değerlendirilmekte hem de 2008 yılına ilişkin beklentiler saptanmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise tüm bu sonuçlar odak grubunca tartışılmaktadır.

Projeye sunulan raporları İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Yrd.Doç.Dr. Binhan Elif Yılmaz, Dr. Murat Çak ve Araş.Gör. Murat Şeker'den oluşan çalışma grubu hazırlamıştır. Raporunda yer alan başlıklardan GSMH-Büyüme ve Borç Göstergeleri Yrd.Doç.Dr. Binhan Elif YILMAZ, Dış Ticaretteki Gelişmeler ve Bütçe Gelirleri Gerçekleşmeleri Dr. Murat Çak, İşgücü-İstihdam, Fiyat Hareketleri ve Bütçe Giderleri Gelişmeleri Araş.Gör. Murat Şeker tarafından hazırlanmış, çalışmanın diğer bölümleri grubun ortak çalışması ile tamamlanmıştır. Çalışma grubuna İSMMM adına teşekkür ediyoruz.

Yahya ARIKAN

İSMMM Başkanı

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNE BAKIŞ

1. GSMH VE BÜYÜME 19

- 1.1. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ 19
- 1.2. BÜYÜME HIZI 21
- 1.3. SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI 25
- 1.4. SABİT SERMAYE YATIRIM HARCAMALARININ SEKTÖREL VE KAMU-ÖZEL DAĞILIMI 28
- 1.5. KİŞİ BAŞINA BÜYÜME HIZI 29
- 1.6. SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE BÜYÜME HIZLARI 31

2. İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM 33

- 2.1. İŞGÜCÜNDEKİ GELİŞMELER 33
- 2.2. YERLEŞİM VE CİNSİYET DAĞILIMINA GÖRE İŞSİZLER 35
- 2.3. İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI 37
- 2.4. GENİŞ TANIMLI İŞSİZLİK ORANLARI 38
- 2.5. ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI 47

3. FİYAT HAREKETLERİ 49

- 3.1. TÜKETİCİ FİYAT ENDEKSİNDEKİ GELİŞMELER 49
- 3.2. ÜRETİCİ FİYAT ENDEKSİNDEKİ GELİŞMELER 56
- 3.3. ENFLASYON ORANLARINDA ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI 60
- 3.4. 2007 YILI ENFLASYON ANALİZİ 62

4. DIŞ TİCARETTE GELİŞMELER 65

- 4.1. DIŞ TİCARET HACMİ 65
- 4.2. DIŞ TİCARETİN KOMPOZİSYONU 66
- 4.3. ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI 74

5. BÜTÇE GİDERLERİ GELİŞMELERİ 75

- 5.1. 2007 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE HARCAMALARININ DAĞILIMI 75
 - 5.1.1. FONKSİYONEL SINIFLANDIRMAYA GÖRE MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE HARCAMALARI 79
 - 5.1.2. EKONOMİK SINIFLANDIRMAYA GÖRE MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE HARCAMALARI 81

- 5.2. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE DENGESİ 83
- 5.3. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE DENGESİ ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI 83
- 5.4. 2008 YILI BÜTÇESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 85

6. BÜTÇE GELİRLERİ GERÇEKLEŞMELERİ 88

- 6.1. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRLERİYLE İLGİLİ DÜZENLEMELER 88
- 6.2. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRLERİNDEKİ GELİŞMELER 88
- 6.3. ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI 96

7. BORÇ GÖSTERGELERİ 97

- 7.1. İÇ BORÇ GÖSTERGELERİ 98
 - 7.1.1. İÇ BORÇ STOKU 98
 - 7.1.2. İÇ BORÇ STOKUNUN ALACAKLILARA GÖRE DAĞILIMI 100
 - 7.1.3. İÇ BORÇ STOKUNUN VADE – FAİZ YAPISI 101
 - 7.1.4. İÇ BORÇ STOKUNUN DÖVİZ - FAİZ KOMPOZİSYONU 103
 - 7.1.5. İÇ BORÇLANMANIN İHRAÇ YÖNTEMLERİNE GÖRE DAĞILIMI 104
 - 7.1.6. İÇ BORÇ SERVİSİ 105
- 7.2. DIŞ BORÇ GÖSTERGELERİ 107
 - 7.2.1. DIŞ BORÇ STOKU 107
 - 7.2.2. TOPLAM DIŞ BORÇ STOKUNUN VADE YAPISI 108
 - 7.2.3. TOPLAM DIŞ BORÇ STOKUNUN ALACAKLILARA GÖRE DAĞILIMI 109
 - 7.2.4. TOPLAM DIŞ BORÇ STOKUNUN BORÇLULARA GÖRE DAĞILIMI 110
 - 7.2.5. TOPLAM DIŞ BORÇ STOKUNUN DÖVİZ-FAİZ KOMPOZİSYONU 111
 - 7.2.6. DIŞ BORÇ SERVİSİ 112
- 7.3. BORÇ GÖSTERGELERİNE İLİŞKİN ORANLAR 112
- 7.4. ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI 115

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİYE GÜVEN VE BEKLENTİLER ANKETİ

- 1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ 121
- 2. BEKLENTİ ANKETİ SONUÇLARI 122
- 3. EKONOMİYE GÜVEN ENDEKSİ VE ANKET SONUÇLARI 123
 - 3.1. EKONOMİYE GÜVEN VE BEKLENTİLER ANKETİ SONUÇLARI 123
 - 3.2. EKONOMİYE GÜVEN ENDEKSİ 129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ODAK GRUBU ÇALIŞMALARI

1. ODAK GRUBUNA İLİŞKİN BİLGİ NOTU 133
2. ODAK GRUBU ÇALIŞMASININ SONUÇLARI 134

TABLO VE GRAFİK LİSTESİ

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE EKONOMİSİNE BAKIŞ

1. GSMH VE BÜYÜME

- Tablo 1. Kaynaklar-Harcamalar Dengesi (Cari Fiyatlarla-Milyon YTL) 19
- Tablo 2. Kaynaklar-Harcamalar Dengesi (Sabit Fiyatlarla) 20
- Tablo 3. GSYİH (1987 Fiyatlarıyla, Bin YTL) 23
- Tablo 4. Çeyrekler İtibariyle GSYİH (1987 fiyatlarıyla, bin YTL) 24
- Tablo 5. GSMH Büyüme Hızları (1987 Üretici Fiyatlarına Göre Yüzde Değişim) 25
- Tablo 6. Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları (Cari Fiyatlarla-Milyon YTL) 28
- Tablo 7. Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları – Kamu (Cari Fiyatlarla – milyon YTL) 29
- Tablo 8. Sektörel Sabit Sermaye Yatırımlarının -Özel (Cari Fiyatlarla – milyon YTL) 29
- Tablo 9. Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla 30
- Tablo 10. Seçilmiş Ülkelerde GSYİH Büyümesi (Sabit Fiyatlarla - %) 31
- Grafik 1. Büyümenin Kaynakları - 1: İç Talepte Gelişme 20
(Özel Tüketim ve Özel Yatırım) (Sabit Fiyatlarla % Değişme)
- Grafik 2. Büyümenin Kaynakları - 2: İç Talepte Gelişme 21
(Kamu Tüketimi ve Kamu Yatırımı) (Sabit Fiyatlarla % Değişme)
- Grafik 3. Çeyrekler İtibariyle GSMH Büyüme Hızları 22
- Grafik 4. Çeyrekler İtibariyle Sanayi Sektörü Büyüme Hızları 26
- Grafik 5. Çeyrekler İtibariyle Tarım Sektörü Büyüme Hızları 27
- Grafik 6. Çeyrekler İtibariyle Hizmetler Sektörü Büyüme Hızları 27

2. İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM

- Tablo 1. İşgücü Durumu 34
- Tablo 2. İşsizler (Yerleşim Yerlerine Göre, Bin Kişi) 35
- Tablo 3. İstihdamın Sektörel Dağılımı 38
- Tablo 4. İşgücüne Dahil Olmayanların Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri (Düzey 1) (Bin kişi, 15+) 40

Tablo 5. İşgücüne Dahil Olmayanların Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri (Düzyey 2) (Bin kişi, 15+ yaş) 41

Tablo 6. Seçilmiş Ülkelerde İşsizlik Oranları 48

Grafik 1. İşsizlik Oranı (%) 35

Grafik 2. İşsizler (Yerleşim Yerlerine Göre, Bin Kişi) 36

Grafik 3. Kırdaki İşsizlerin Cinsiyet Dağılımı 36

Grafik 4. Kentteki İşsizlerin Cinsiyet Dağılımı 37

Grafik 5. İstihdamın Sektörel Dağılımı - Toplam İçindeki Payları (%) 38

Grafik 6. Geniş Tanımlı İşsizlik Oranı 44

Grafik 7. Geniş Tanımlı İşsiz Sayısı (bin kişi) 45

Grafik 8. İş Aramayıp Çalışmaya Hazır Olanlar (bin kişi) 45

Grafik 9. İş Aramayıp Çalışmaya Hazır Olanların Cinsiyet Dağılımı (bin kişi) 46

Grafik 10. Mevsimlik Çalışanların Cinsiyet Dağılımı (bin kişi) 46

Grafik 11. Reel GSYİH ve İstihdam Artışları (%) 47

Harita 1. 2006 Yılı Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları (TÜİK Düzyey 1) 43

Harita 2. 2006 Yılı Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları (TÜİK Düzyey 2) 43

3. FİYAT HAREKETLERİ

Tablo 1. Tüketici Fiyat Endeksi 50

Tablo 2. Sektörler İtibariyle Tüketici Fiyat Endeksi (1) 51

Tablo 3. Üretici Fiyat Endeksi 57

Tablo 4. Üretici Fiyatları Endeksi (2003=100)(12 Aylık Yüzde Değişme) 58

Tablo 5. Tüketici Fiyatları (Önceki Yıla Göre % Değişim) 61

Grafik 1. Tüketici Fiyat Endeksi 51

Grafik 2. Gıda Sektöründe TÜFE 52

Grafik 3. Tütün Sektöründe TÜFE 53

Grafik 4. Giyim Sektöründe TÜFE 53

Grafik 5. Konut Sektöründe TÜFE 54

Grafik 6. Ev Eşyası Sektöründe TÜFE 54

Grafik 7. Sağlık Sektöründe TÜFE 54

Grafik 8. Ulaştırma Sektöründe TÜFE 55

Grafik 9. Haberleşme Sektöründe TÜFE 55

Grafik 10. Eğlence Sektöründe TÜFE 55

Grafik 11. Eğitim Sektöründe TÜFE 56

- Grafik 12. Tarım Sektöründe ÜFE 59
 Grafik 13. Madencilik Sektöründe ÜFE 59
 Grafik 14. İmalat Sanayi Sektöründe TÜFE 60
 Grafik 15. Elektrik, Gaz, Su Sektöründe TÜFE 60
 Grafik 16. Yıllık TÜFE Enflasyonu ve Hedefle Uyumlu Patika 63

4. DIŞ TİCARETTE GELİŞMELER

- Tablo 1. Yıllara Göre Dış Ticaret Hacmi 65
 Tablo 2. İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (%) 67
 Tablo 3. İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı % 68
 Tablo 4. İthalatın Sektörel Dağılımı (\$) 69
 Tablo 5. İhracatın Sektörel Dağılımı (\$) 71
 Tablo 6. Mal Gruplarına Göre İhracat (Milyon \$) 72
 Tablo 7. Mal Gruplarına Göre İthalat (Milyon \$) 73
 Tablo 8. Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat ve İthalat (Milyon \$) 73
 Tablo 9. Seçilmiş Ülkelerde Dış Ticaret Verileri 74
 Grafik 1. 2007 Yılında İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (%) 67
 Grafik 2. 2007 Yılında İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (%) 68

5. BÜTÇE GİDERLERİ GELİŞMELERİ

- Tablo 1. 2007 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri Aylık Gerçekleşmeleri (Bin YTL) 76
 Tablo 2. Bütçe Giderlerinin Dağılımı (%) 78
 Tablo 3. Bütçe Giderlerinin Dağılımı (bin YTL) 78
 Tablo 4. Fonksiyonel Sınıflandırma Düzeyinde Merkezi Yönetim Kümülatif Bütçe Gerçekleşmeleri 79
 Tablo 5. Ekonomik Sınıflandırma Düzeyinde Merkezi Yönetim Kümülatif Bütçe Gerçekleşmeleri 81
 Tablo 6. Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Dengesi (Milyon YTL) 83
 Tablo 7. Bütçe Gelirlerinin Bütçe Giderlerini Karşılama Oranı 83
 Tablo 8. Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi (GSYİH Yüzdesi) 84
 Tablo 9. Bölgeler İtibariyle Bütçe Dengeleri (Bütçe Dengesi/GSYİH) 85
 Tablo 10. Merkezi Yönetim Bütçe Göstergeleri 85
 Tablo 11. Bütçe Giderleri İçindeki Pay (%) 86
 Tablo 12. 2007 ve 2008 Yılı Bütçe Açıklarına İlişkin OVMP Projeksiyonları 86
 Tablo 13. Bütçe Giderlerinin Fonksiyonel Dağılımı (%) 87

Grafik 1. Fonksiyonel Sınıflandırma Düzeyinde Merkezi Yönetim

Kümülatif Bütçe Gerçekleşmeleri / Bütçe Harcamaları Toplamına Oranları (%) 80

Grafik 2. Ekonomik Sınıflandırma Düzeyinde Merkezi Yönetim

Kümülatif Bütçe Gerçekleşmeleri / Bütçe Harcamaları Toplamına Oranları (%) 82

6. BÜTÇE GELİRLERİ GERÇEKLEŞMELERİ

Tablo 1. Hedeflenen ve Gerçekleşen Genel Bütçe Vergi Gelirleri (YTL) 89

Tablo 2. Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Hasılatı İçindeki Payı (%) 90

Tablo 3. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri Gerçekleşmeleri (Bin YTL) 91

Tablo 4. 2006-2007 Yılları Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri Gerçekleşmelerinin GSMH İçerisindeki Payları (%) 93

Tablo 5. Toplam Vergi Yüğü 95

Tablo 6. OECD Ülkelerinde Vergi Yüğü 96

Tablo 7. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Payı (%) 96

Grafik 1. 2007 Yılı İtibariyle Dolaylı-Dolaysız Vergiler Ayrımı 90

7. BORÇ GÖSTERGELERİ

Tablo 1. Bütçe Türlerine Göre Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (Milyon YTL) 98

Tablo 2. İç Borç Stoku (Milyon YTL) 98

Tablo 3. Mali Baskınlık 99

Tablo 4. İç Borç Stokunun Döviz-Faiz Yapısı (Milyon YTL) 104

Tablo 5. İç Borç Servisi (milyon YTL) 106

Tablo 6. Toplam Dış Borç Stoku (milyon YTL) 107

Tablo 7. Toplam Dış Borç Stokunun Alacaklılara Göre Gelişimi (Milyon Dolar) 109

Tablo 8. Merkezi Yönetim Dış Borç Stokunun Döviz Faiz Yapısı 111

Tablo 9. Dış Borç Servisi (Milyon Dolar) 112

Tablo 10. Seçilmiş Ülkelerde Genel Yönetim Borç Stoku (GSYİH'in Yüzdesi Olarak) 116

Grafik 1. KKBG ve GSYİH (%) 97

Grafik 2. İç Borç Stokunun GSMH'ya Oranı 99

Grafik 3. İç Borç Stokunun Alacaklılara Göre Dağılımı 100

Grafik 4. 2000-2007 Yılları Arası İç Borç Stokunun Vade Yapısı 101

Grafik 5. 2006 ve 2007 Yılları İç Borç Stokunun Vade Yapısı Karşılaştırması (Aylık) 102

Grafik 6. İç Borçlanma Bileşik Faiz Oranları* 102

Grafik 7. 2006 ve 2007 Yılları İç Borç Stoku Reel Faiz Oranı 102

Grafik 8. İç Borç Stokunun Faiz Yapısı (2007)	104
Grafik 9. İç Borç Stokunun Döviz Yapısı (2007)	104
Grafik 10. 2006 Yılında İç Borçlanmanın İhraç Yöntemlerine Göre Dağılımı	105
Grafik 11. 2007* Yılında İç Borçlanmanın İhraç Yöntemlerine Göre Dağılımı	105
Grafik 12. İç Borç Çevirme Oranı	106
Grafik 13. Toplam Dış Borç Stoku / GSMH	108
Grafik 14. Toplam Dış Borç Stokunun Vade Seyri	108
Grafik 15. Toplam Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı	110
Grafik 16. Merkezi Yönetim Dış Borç Stoku Faiz Kompozisyonu (2007)	112
Grafik 17. Merkezi Yönetim Dış Borç Stokunun Döviz Kompozisyonu (2007)	112
Grafik 18. İç Borç ve Toplam Dış Borç Yükü	113
Grafik 19. Toplam Dış Borç Stoku / İhracat (FOB)	113
Grafik 20. Dış Borç Servisi / İhracat (FOB)	114
Grafik 21. Dış Borç Servisi / Merkez Bankası Net Rezervleri	114
Grafik 22. Dış Borç Faiz Ödemesi / GSMH	115
Grafik 23. 2006 Yılı Genel Yönetim Borç Stoku (GSYİH yüzdesi)	117

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİYE GÜVEN VE BEKLENTİLER ANKETİ

Tablo 1. İSMMMO Beklenti Anketi	122
Tablo 2. Beklenti Anketi Uygun Ortalamaları	122
Tablo 3. Ekonomiye Güven Endeksi	129
Grafik 1. Geçen yıla göre, Türkiye'nin şu andaki genel ekonomik durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?	123
Grafik 2. Gelecek 6 aylık dönemde Türkiye'nin genel ekonomik durumunu nasıl görüyorsunuz?	123
Grafik 3. Gelecek 6 aylık dönemde iş bulma olasılığı nasıl değişecek?	124
Grafik 4. Geçen yıla göre Türkiye'de şu andaki satın alma gücü nasıl değişti?	124
Grafik 5. Gelecek 6 aylık dönemde Türkiye'deki satın alma gücü nasıl değişecek?	125
Grafik 6. Gelecek 6 aylık dönem, Türkiye'de tasarruf etmek (Türk Lirası, döviz, altın, mevduat, diğer finansal yatırım araçları vb.) için uygun bir zaman mıdır?	125
Grafik 7. Gelecek 6 aylık dönemde, Türkiye'de özel sektör yatırımları nasıl değişecek?	126
Grafik 8. Geçen yılda kamunun sosyal alandaki hizmetlerinin (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik) düzeyi nasıl gelişti?	126
Grafik 9. Gelecek 6 aylık dönemde, kamunun sosyal alandaki hizmetlerinin (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik) düzeyi nasıl gelişecek ?	127

- Grafik 10. Mevcut hükümetin Temmuz seçimlerinden sonraki ekonomi yönetimindeki performansını nasıl değerlendiriyorsunuz? 127
- Grafik 11. 2008 yılında Türkiye ekonomisine yabancı sermaye girişindeki beklentiniz nedir? 128
- Grafik 12. 2008 yılı için belirlenen enflasyon hedefinin tutacağına inanıyor musunuz? 128
- Grafik 13. Mayıs 2008’de IMF ile anlaşmamızın bitmesinden sonra, ekonomi yönetiminde IMF ile devam edilmeli midir? 129

BAŞLARKEN

Türkiye ekonomisinin gelişme potansiyelinin değerlendirilmesi açısından büyüme, fiyat hareketleri, istihdam, dış ticaret hacmi ve dengesi, kamu gelir ve giderlerinin gelişimi ile borçluluğu önem taşımaktadır. Özellikle 2001 yılından bu yana sürdürülmeye çalışılan büyüme ve istikrar ortamının devamı çerçevesinde tüm bu göstergelerin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Son yarım asırdır ortaya çıkan büyüme trendi ile öngörülen büyüme oranlarına ulaşamadığı, ulaşılsa da sürecin devam ettirilemediği ve sonuçta kararsız bir yapı ortaya çıktığı görülmektedir. 2001 yılında yüzde 9.5 oranında küçülen ekonomimiz, 2004-2007 yılları arasında hızlı bir büyüme süreci geçirmiş, 2002'de yüzde 7.9, 2004'de yüzde 9.9, 2005'te yüzde 7.6, 2006'da yüzde 6 büyümüştür.

Türkiye ekonomisi 2007 yılında küresel finansal dalgalanmalar, genel seçim, cumhurbaşkanlığı seçimi gibi faktörlerin etkisiyle bu yılın ikinci çeyreğiyle beraber büyüme performansını düşürmüştür, bu süreçte ekonomide üretim, tüketim ve yatırım kararları olumsuz etkilenmiştir. 2006'nın aynı dönemine göre GSMH cari fiyatlarla yaklaşık yüzde 13 ancak sabit fiyatlarla yüzde 3,9 artış sağlayabilmiş, üç çeyrekte yüzde 4 büyüyebilmiştir. Bu şekilde Türkiye ekonomisinin 22 çeyrektir büyüdüğü görülmekle beraber son çeyrek 2007 büyüme oranı, son 16 çeyreğin en düşük büyüme oranıdır.

Ancak kriz sonrası alınan ekonomik önlemlerle sıkça ekonominin gündemine oturan büyüme oranları ve ekonominin performansının bıraktığı etkinin gerçeği yansıtılması için, birbirinden ayrı düşünemeyeceğimiz bazı alanlarda da başarı sağlanmalıdır.

Büyümenin işsizlik sorununun çözümüne ve toplum genelinde bir refah artışına yol açması beklenmektedir. Türkiye ekonomisinin son yılları incelendiğinde işsizlik oranlarının yüzde 9-11 civarında olduğu görülmektedir. 2001 yılında işsizlik oranı yüzde 8.4 iken, 2002 yılında bu oran yüzde 10.3'e, 2003 yılında yüzde 10.5'e yükselmiştir. 2004 yılında yüzde 10.3 olarak gerçekleşen işsizlik oranı, 2005 yılında da aynı oranı korumuş ve 2006 yılında yüzde 9.9 olarak açıklanmıştır.

İşsizlik konusunda ülkemizde bölgeler arasında dengesizlik de vardır. 2006 yılında İstanbul'daki işsizlik oranı yüzde 11.2 olarak açıklanmışken, geniş tanımlı işsizlik oranı yüzde 13.67'dir. En fazla işsizliğin görüldüğü Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 2006 yılında açıklanan oran yüzde 14 iken, geniş tanımlı işsizlik yaklaşımına göre bu oran yüzde 30.16'dır. Doğu Anadolu Bölgesinde ise açıklanan oran yüzde 11.3 geniş tanımlı işsizlik oranı yüzde 26.32'dir. 2001 yılından bu yana istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında, sanayi ve inşaat sektörlerinde düşük oranda değişimler gözlenirken, tarım sektöründeki istihdam payında yüksek oranda azalış, hizmetler sektöründe ise önemli derecede bir artışa rastlanmaktadır.

Sağlanan ekonomik büyüme ve istikrar ortamının, bireylerin satın alma güçlerinde artış ve toplum refahında yükseliş olarak yansımaları gerekmektedir. 2002-2006 yılları arasında uygulanan ekonomi politikalarının en önemli başarısı, enflasyon hızının azaltılmasıdır. Uygulanan daraltıcı maliye ve para politikaları, YTL'nin aşırı değerlenmesiyle birleşerek enflasyonun gerilemesine neden olmuştur. Ancak 2006 yılı için yüzde 5 oranında açıklanan enflasyon hedeflemesine rağmen, 2007 yılında enflasyonun yükselişe geçtiği görülmektedir. Türkiye ekonomisinde son yıllarda TÜFE bazında enflasyon oranlarında gerilemeler yaşanırken, ÜFE bazında da gerileme görülmüştür.

Türkiye ekonomisinin yakaladığı büyüme ortamının sürdürülebilirliği ve büyümenin sağlam kaynaklara dayanması gerekmektedir. Ancak uygulanan ekonomik program çerçevesinde söz konusu büyüme oranlarını devam ettirilebilmeyi sağlayacak yapısal bir dönüşüm gerçekleştirilmediğinden, bu büyümeden sağlanan kazançların kalıcılığı konusundaki beklentiler olumlu olmamakla beraber, dış kaynağa bağlı bir mekanizmanın çalıştığı ve büyümenin büyük ölçüde sıcak para girişlerine bağlı olarak gerçekleştiği bilin-

mektedir. Sıcak para girişinin ülkeye girmesi ile beraber, riskli dönemlerde de çıkışı hızlandıracağı bilinmektedir. Zira ülkemizde yabancı sermaye çıkışları son 14 yılda 3 krize yol açmıştır.

Türkiye'nin 2001 yılından günümüze dünya ekonomisi ile artan entegrasyonu, artan verimlilik ve üretim ile siyasi istikrar ortamı, dış ticaret hacminde hem nispi hem de GSMH bazında bir artış yaşanmasına olanak tanımaktadır. Dış ticaret hacminin kompozisyonu, 2001 yılından bu yana ithalat ağırlıklı durumunu koruduğunu göstermektedir. Bu durumda özellikle 2001 yılından sonra döviz kurunda yaşanan gerilemelerin büyük bir etkisinin olduğu yadsınamaz. Nitekim USD kuru 2002 yılında 1.639 iken, 2007'de 1.159'lara kadar gerilemiştir. Elbette ki söz konusu dönemde ihracat artışında da sürekli bir yükseliş trendi yaşanmaktadır, hatta 2007 yılında ihracat ilk defa 100 milyar USD'nin üzerine çıkarak rekor bir seviyeye ulaşmıştır, ancak ithalattaki artışın ihracattaki artışa göre çok daha fazla oluşması, ilgili periyotta dış ticaret açıklarının bu denli artmasına neden olmuştur. Öte yandan, yüksek dış ticaret açıkları vermemize neden olan ithalatın sektörel dağılımı incelendiğinde, makine ve ulaştırma araçlarını sırasıyla mineral ve yağlar ile işlenmiş mallar takip etmektedir. Söz konusu sektörlerde alt başlıkları büyük bir ağırlıkla petrol ve doğalgaz ile bunlara ait türevlerin ithalatı oluşturmaktadır. Söz konusu ürünlerdeki fiyat artışları, dış ticaret hacminde ithalat ağırlıklı bir tablo izlenmesinin temel nedenlerinden birini meydana getirmektedir.

2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından uygulamaya konulan IMF ile ortak ekonomik programda mali disiplinin sağlanmasına odaklanılmış, bu çerçevede kamu kesiminde faiz dışı fazla sağlanması, stratejik tercih olarak belirlenmiştir. Bu hedefe ulaşılırken öncelikle faiz ödemeleri dışında kalan bütçe harcamalarının kısılmasını, dolayısıyla reel olarak azaltılmasını, ayrıca dolaylı vergilerin yüksek boyutlarda artırılmasını gerektirmiştir. Böylece reel harcamalar ve transfer ödemelerinin büyük bölümünde kısıntılara gidilmiş, mali disiplinin sağlanması amacına odaklanılırken, kamunun sosyal alandaki harcamaları baskılanmıştır. Sonuç olarak 2006 yılında bütçe faiz dışı fazlası GSMH'nin yüzde 7.3'ü, bütçe açığının GSMH'ye oranı ise yüzde 0.8 olarak sonuçlanmıştır. Bu oranlar yıllardır süre gelen bütçe açığı sorununun artık aşılığına işaret etmektedir. Bu noktada bütçe dengesi sağlanmış olsa bile, giderlerin kompozisyonu büyük önem taşımaktadır.

2008 yılında 2007 yılında olduğu gibi bütçe harcamalarının yüzde 31.1'i cari transferler kalemine ayrılmıştır. Bu iki yıl arasındaki oransal artış ise yüzde 9.6'dır. Bütçede en fazla pay ayrılan ikinci kalem faiz harcamalarıdır. Faiz harcamaları 2007 yılında bütçe harcamalarından yüzde 24.2'lik pay almışken, 2008 yılında bu oran yüzde 25.2'ye yükselmiştir. İki yıl arasında faiz harcamalarındaki artış oranı ise yüzde 14.3'tür. Faiz harcamalarındaki oransal artış, 2008 yılında reel faizlerin yüksek tutulacağını ve iç borç stokunun artacağını işaret etmektedir. Öte yandan dış borç faizlerinde kurlarda meydana gelecek bir dalgalanma sonucunda, hesaplanan tutardan daha fazla bir ödeme söz konusu olacaktır. 2008 merkezi yönetim bütçe harcamalarındaki üçüncü yüksek pay, 2007 yılında da olduğu gibi personel giderleridir. 2007'de bütçe harcamalarından yüzde 21.7'lik pay alan personel giderleri, 2008 bütçesinde yüzde 21.9 gibi neredeyse aynı oranda bir paya sahip iken, iki yıl arasındaki oransal artış yüzde 10.3'tür. Ancak personel giderlerindeki yüzde 10'u aşan artışın tamamı 2008 yılında kamu çalışanlarının ücretlerine yansımayaacaktır. Buradaki artışın önemli bir nedeni, 2007 yılında geçici işçilerin devamlı kadroya alınması ve yeni memur kadrolarının açılmasıdır.

2008 yılı bütçesi, önceki yıllardaki bütçe kompozisyonu açısından çok fazla farklılık göstermemektedir. Merkezi yönetim bütçe harcamaları 2007 yılı bütçe gerçekleştirme tahminine göre yüzde 9.7 artmıştır. Enflasyon beklentilerinin hedeflenen orandan daha yüksek tahmin edildiği ve büyüme hedefinin yüzde 5.5 olarak açıklandığı 2008 yılında, bütçe büyüklüğünün yüzde 9.7 oranında artması ekonomi üzerinde genişletici bir etkide bulunmayacaktır.

Bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı 2003 yılından itibaren 2007 yılına kadar sürekli olarak artmıştır. 2000 yılında yüzde 74.5 olan bu oran, 2001 yılında yüzde 67.2'ye gerilemiş, 2002 yılında yüzde

66.4, 2003 yılında yüzde 71.5, 2004 yılında yüzde 80.8, 2005 yılında yüzde 95.7 ve 2006 yılında yüzde 97.4 olarak gerçekleşmiştir.

Vergi gelirleri performansının GSMH karşısındaki durumunu ele aldığımızda, 2007 yılında dolaylı vergilerin tahsilatlarında bir gerilemenin yaşandığını, buna karşılık gelir vergisi ve kurumlar vergisi gibi doğrudan vergilerden elde edilen gelirlerde az da olsa bir artışın söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Burada, özellikle kurumlar vergisi oranında yapılan ciddi indirimle rağmen, söz konusu vergi tahsilatının bir önceki yıla göre yüzde 23.24 artması ve GSMH'nin yüzde 2.13'üne ulaşması ilginç bir gelişme olarak dikkat çekmektedir.

Ancak genel olarak vergi gelirlerinde yaşanan performans düşüklüğüne neden olan iç talep düşüklüğü 2008 yılında da etkisini sürdüreceğe benzemektedir. Bu nedenle, hali hazırda uygulanan ekonomik programlarda talep üzerinde kısıtlayıcı etkiler yaratan politikaların ağırlıklarının tedricen de olsa azaltılması, vergi sisteminin daha verimli bir hale dönüştürülebilmesi açısından önem arz etmektedir. 2000-2001 yıllarında yaşanan kriz ortamının etkilerinin bertaraf edilmesi için IMF desteğinde hazırlanan politikalarda uygulamaya konulan sıkı para ve maliye politikaları çerçevesinde belirlenen ücret ayarlamalarının, iç talep üzerinde oluşturduğu daraltıcı etki devam etmektedir. IMF ile hali hazırda sürdürülen stand-by anlaşmasının süresinin Mayıs ayında doluyor olması, talep üzerinde iyileştirici yönde politikaların gündeme alınması konusunda önemli bir fırsat teşkil etmektedir.

Türkiye'de özellikle 1980 sonrası bütçe uygulamaları incelendiğinde, kamu gelir – gider dengesizliği çerçevesinde ekonomide sürekli olarak kamu kesimi açıkları ile karşılaşıldığı, bütçe türlerine göre KKBG incelendiğinde de, kamu kesimi açıklarının en önemli bölümünü merkezi yönetim bütçe açıklarının oluşturduğu bilinmektedir. Bu açıkların finansmanı çerçevesinde borçlanmaya başvurulması sonucu oluşan borç faizleri bütçeden finanse edilirken merkezi yönetim bütçesinin KKBG içindeki payı da artmakta, giderek büyüyen iç ve dış kamu borç stokunun bütçe üzerindeki baskısı ile açık-borç-açık sarmalı büyümektedir.

Özellikle günümüzde bir kamu geliri olarak olağan hale gelen borçlanma sayesinde kamu açıklarının ülke içi fonlar ya da ya da dış kaynak ile finansmanı olanaklı hale gelmekte, bu durum beraberinde olumsuzlukları da getirmektedir. 2001 krizi sonrası artan borç stoku, alınan ekonomik istikrar tedbirleri ile beraber azaltılmaya çalışılmaktadır. Örneğin iç borç stoku, 2000'li yıllarda bir önceki yıla göre nominal olarak artış trendini sürdürmüş, 2003 yılından bu yana GSMH'ye oran olarak azalış göstermiştir. Tabii bu azalışta son yıllar GSMH rakamının yüksek, programlanmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. İç borçlarda piyasaya olan borçların payının arttığı, vade yapısının bir önceki yıla göre uzadığı dikkat çeken noktalar. Öte yandan aynı başarı borçlanma faizlerinde yaşanmamıştır. 2001 krizi ile giderek yükselen faiz oranları, 2003 yılında iç ve dış piyasalarda ortaya çıkan olumlu beklentilerle beraber gerileme sürecine girmiş, günümüze dek 2006 ortasındaki dengesizlik dışında gerileme devam etmiştir. Ancak yine de faiz oranının yeterli düzeyde düşük olmadığı da kabul edilmektedir. Özellikle mevduat faiz oranlarının üzerindeki bir borçlanma reel faizi, önemli bir risk taşımaktadır. Bu riskler; bir süre sonra stokun reel faizinin daha da bozulma riski ve bunun yanı sıra bu kadar yüksek bir reel faizle borçlanmanın, vadenin uzamasının yaratacağı avantajı yok etmesi, hatta dezavantaja çevirmesi riskidir.

2007 yılı boyunca borç servisinde Hazine Finansman Programına uyulmaya çalışılmış, 99.6 milyar YTL iç borç anapara ödemesi, 40.7 milyar YTL faiz ödemesi yapılacağı öngörülmüştür. Ancak yine borç servisi için borçlanılmış ve iç borç çevirme oranı da programlanan yüzde 74.2'lik değerden yüzde 79'lara çıkmıştır. Öte yandan bu yılki iç borç çevirme oranı 2008 yılı için yüzde 70 gibi iyimser bir oran olarak programlanmıştır. Ancak geçen yılki riskin 2008'e taşınması mümkündür.

Son yıllarda dış borçlanmada en dikkat çeken faktörlerden biri, özel sektör borçluluğu olmuştur. Özel sek-

tör dış borçları yüksek faizli ve kısa vadeli bir yapı sergilemekte, bu fonların yatırıma dönük olup-olmadığı sorgulanmakta ve kısa vadeli sermaye hareketlerine konu olarak ekonomi açısından risk taşımaktadır. Özel sektörün dış borçları ayrıca kur artışı riski taşımaktadır. Bir başka risk de, özel sektörün dış borçlarının artış hızı ve borçlanma biçimidir. Özel sektör kamunun iç borçlanmaya gitmesi sonucunda iç piyasada rekabeti zorlaştığından dış kaynaklara yönelmiş, öte yandan yüksek reel faiz ortamında dış borçla elde ettikleri fonları da iç borçlanma yoluyla Hazine'ye satarak kar elde edebilme olanağına kavuşmuştur.

Türkiye ekonomisinin sağlam temellere oturması yönünde atılımlarda bulunması gerekmektedir. 2001 yılından bu yana izlenen ekonomik programdan hali hazırda elde edilecek başarıların üst sınırına gelinmiştir. Bu aşamadan sonra ve Mayıs ayından sonra her ne kadar ihtiyari de olsa imzalanacak yeni stand-by anlaşması ile ekonomide yapısal bir dönüşümün tamamlanması çerçevesinde kararlar alınması kaçınılmazdır. Bunun yanında Türkiye'nin gelişme potansiyelini belirleyici faktörler olarak döviz kurlarındaki dalgalanma, iç talebin yapısı, milli paranın değerlendirme süreci ve reel faizlerin düzeyi, yurtdışı kaynak girişi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının seyrinin de sürekli izlenmesi gerekecektir.